

N. TÓTH ANIKÓ

Vitézek, kémek, atléták: kamaszok a lélek labirintusában

Ipolysági beszélgetés Hunčík Péterrel *Határeset*¹ című regényéről

– A fülszöveg szerint ez a szerző első regénye, miközben tudható, hogy korábban is kacérkodott már szépirodalommal, hiszen publikált verseket, sőt a színház tartományában is kalandozott dramaturgként nem is egy alkalommal. Régebben volt egy elmélet, mely szerint a regényíráshoz hatalmas életanyag kell, ami az életkor előrehaladtával egyenes arányban gyarapodik. Ebből következően a regényíró úgy negyven éves kora körül vagy után érik be (lásd a hrabali példát). Ezt az elméletet az utóbbi időben persze elég gyakran cáfolják az egyre fiatalabb szerzők kitűnő regények megjelentetésével. Miért pont most álltál elő ezzel a regénnyel: régóta dédelgetett tervet valósítottál meg, vagy hirtelen felindulásból álltál neki?

– Hogy mi volt az indíték? Adatott egy különleges állapot, mely nélkül valószínűleg soha nem kezdek bele, annak ellenére, hogy évek, sőt évtizedek óta csak ezt hordozom a fejemben. Én másról nem tudtam sem verset, sem esszét írni, sem beszélni, sem gondolkodni. Nekem évtizedekig Ipolyság, a szülővárosom volt a legmeghatározóbb élményem. Az íráshoz pedig kellett nekem az a különleges körülmény, amit 2002-ben, 2003-ban Kanada nyújtott. Heti három, aztán hat órát kellett tanítanom, ami ideális állapot, ilyen 40 éve nem volt az életemben. Az órákra készülve rengeteget olvastam, jegyzeteltem éjjel kettőig is. És egyszer ülök az ablakban, és nézem a kanadai estét. Kanadában korán jön a tél, október eleje volt, kezdett szállingózni a hó, abszolút csend volt, és egyszer csak az utca benépesedett: jöttek az emberek messziről, és ahogy közelebb értek, azt mondtam: szent Isten, ez nagypapa, ez meg a nagymama, ez Imre bácsi, és jöttek az ismerősök, ismeretlenek, és ha hiszed, ha nem, elkezdtek beszélni. És jött a gondolat, hogy ezt most írni kell. És elkezdtem írni. Olyan intenzitással jelentkezett mindez, a távolság olyan nagy volt, és ettől olyan tónusokat és kontrasztokat kapott a dolog, hogy négy hónap alatt megírtam 150 kéziratoldalt. Aztán decemberben hazajöttem, és teljesen elfeledkeztem róla. A következő két évben aztán megisméltődött mindez. Kellott tehát ez a második méhen belüli állapot, amit a család biztosított számomra, az a végtelen tolerancia – ott tényleg éreztem a szeretetet. És 6-7000 km távolságból szinte megszépült az egész. Attól féltem, hogy egy idillikus kép jön majd ki ebből, és akkor el kellett egy kicsit viccelődni. Szóval ez volt az egésznek a genezise. Amikor 500 oldalnál tartottam, akkor kezdtem regényként gondolni a kéziratra. Regényként, annak ellenére, hogy minden sorát valóságnak is elfogadhatom, de minden sora kitaláció is. Valóban regényről van szó, foggal-körömmel tiltakozom az ellen, hogy ebben valaki valamiféle dokumentáris művet lásson, mint szegény anyám, aki folyton beleköt, hogy ez nem így történt, nem is így volt. Az egyik ifjúkori barátom pedig a testvéreivel meg a barátaival összeállt, és fogadóirodát épített a Vasárnapban² megjelent részletekre, tippelgettek, hogy ki kicsoda, 200 korona volt a tét...

– Számvetés ez a szöveg?

– Igen. Nézd, ez egy adósságnak a lerovása. Tartozom ezzel konkrét embereknek, akiktől valamit kaptam. Egy Imre bácsinak például, aki megtanított angolul. Annak idején franciául is tanított meg németül is, de én azokat elfelejtettem Nemcsak nyelvekre tanított, hanem a magatartásával nagyon kemény, nagyon pontos, megfogható értékrendet képviselt. Rajta kívül vannak jónéhányan, akiknek tartozom, és úgy éreztem, hogy egyszer meg kell fizetni ezt az adósságot. Nagyon sokszor voltak kríziseim írás közben: egyáltalán milyen szöveg ez? Van értelme befejezni? Többször biztattak a barátaim, és nem az irodalmi értékkel jöttek elő, hanem inkább azzal az erkölcsi igénnyel, hogy én ezeknek az embereknek ennyivel tartozom. Másrészt önmagammal szemben nyilvánvalóan számvetés, hiszen 57-58 éves korban az ember már csinálhat számvetést. Te magad említetted Hrabalt. Hraballal nagyon jó kapcsolatban voltam a nyolcvanas években. Sokat tanultam tőle, néha nagyon furán is éreztem magam, szinte szégyenkeztem, amikor vele beszélgettem, mert Hrabal bácsi a németről lazán átváltott franciára, röpködtek a latin és görög kifejezések, Nietzschét idézgette, Hegelt, összehasonlította őket. Mindig attól féltem, hogy egyszer visszakérdez valamit. Én akkor harminc körül voltam, és nagyon büszke arra, hogy az öreg folyton fölhívta Szigeti Lacit³, hogy vigyen magával Prágába. Amikor meghalt, akkor döböntem rá, hogy igazából csak konzultáns voltam a halálához. Tudniillik a tízéves kapcsolatunk során megszámlálhatatlanul sokszor beszélgettünk az öngyilkosságról. Hrabal az öngyilkosság minden fajtájáról kikérdezett, mindig megkért, hogy valami morbid esetet hozzak neki; az nem volt számára érdekes, hogy valaki felköti magát. Egyszer azt meséltem, amikor valaki beprézelte magát a vaskályhába. Előzőleg persze betette a fát, megöntözte benzinnel, majd magát is meglocsolta, bepréselődött a vaskályhába, maga alá gyújtott és bennégett. Aztán amikor kinyitották a kályhát, a szemei kipattantak. No, ez a sztori nagyon tetszett neki, azt mondta, hogy ez egy izgalmas öngyilkossági forma.

– Ehhez képest az ő öngyilkossága poétikus volt...

– Igen, madarak etetése közben kihajolt az ablakon és kiesett.

– Elszállt a madarakkal.

– Igen, elszállt a madarakkal. Akkor döböntem rá, hogy egy író nemcsak a halálára, hanem az életében mindenre, az írásra is hosszasan készülődik. Én úgy tudom, Hrabal negyvenhat éves volt, amikor megjelent az első könyve. Ezért én úgy gondoltam, hogy a felgyorsult időben én is megtehetem ezt harminc évvel később, ötvenhét éves koromban. Mondom, a számvetésnek az igénye ott volt, az adósság lerovásának igénye ott volt, ennek a kettőnek a szerencsés elegye és az említett távolság, ami hál' Istennek nem szépítette túl, nem lengte be rózsaszín fénnel az egészet. Tehát ennek a három dolognak a keveredése eredményezte, hogy ezt le tudtam tenni az asztalra.

– Van egy ígéret is a regényben, amit az egyik narrátor tett az előbb már emlegetett Imre bácsinak. Imre bácsi ugyanis ráhagyományozta a legendás kockás füzetét, melybe belekerült mindaz a tapasztalat, amit kalandos élete során a világról szerzett. Egy rendkívül titokzatos figuráról van szó, egy világpolgárról, aki 13 nyelven tud. Egyébként utakat és hidakat tervez a nagyvilágban, amely foglalatosság nem csupán az építőmérnöki hivatásának velejárója, hanem jelképes jelentése is kiemelendő: emberek, népcsoportok, nemzetek között próbál utakat, kapcsolatokat teremteni. Tehát Tomi narrátor ennek az Imre bácsinak tesz egy ígéretet, hogy a kockás füzetben összegyűjtött tapasztalatokat egyszer majd a világ elé tárja, és hogy megírja a város történetét. A könyv az ígéret beváltása?

– Igen, mindez benne van.

– *A regénynek rendkívül összetett címet adott.*

– Sokáig nem is volt címe a szövegnek. Hirtelen jött az ötlet, a szónak az angol fordításából: a borderline syndrome az elmegyógyászatban használatos szakkifejezés. A 20. század egyik legproblematisabb szindrómája, tünete, betegsége? A borderline büntetőjogilag is az egyik legkérdésesebb elmegyógyászati kategória: ennek mérlegelése alapján dől el, lehet-e büntetni valakit, vagy ez már betegség, és akkor mentesül a büntetés alól a vádlott. A határeset a normális és az abnormális közötti olykor szűk, máskor szélesebb mezsgye, ahol nagyon inogva jár az ember, és nem tudja, hogy a következő lépéssel nem lép-e vastagon bele a kórosba, a patológiásba, az abnormálisba, vagy a biztos talajon marad, és normálisan, kiegyensúlyozottan él. Ennek a kettős értelmezése a kisvárossal és a mi létezésünkkel kapcsolatban rendkívül egyértelmű. Az egyik oldalon ott vannak olyan emberek, mint pl. Imre bácsi, akinek nem kell egy kicsit sem szégyenkeznie, ha elmegy Rio de Janeiróba, Aucklandbe, Szingapúrba, vagy Londonba, ugyanis mindenhol otthonosan mozog. Könnyedén cseveg Hitlerrel és Churchill-lel, bármit mond, odafigyelnek rá. Azt hiszem, ez a mi kisebbségi komplexusunkkal szembeállítható és szembeállítandó prototípus: igenis tudunk annyit, hogy odafigyeljenek ránk bárhol a világon, csak ezt el kellene hinnünk önmagunknak.

– *Vagyis lépünk át a saját határainkon?*

– Igen, túl kell lépniünk a saját árnyékunkon, és egy Imre bácsi túllép és vállalja is. A másik dolog: hogy tudatában van ennek a borderline-nak, annak, hogy Európának egy olyan zugában élünk, ahol állandóan változnak az államhatárok, az értékek, a szimbólumrendszerek. Nos, ez minden embert, a legerősebb, acélidegzetű embert is erodálja, minimálisan berozsdásodik, szóval nincs ember, aki ne sínylené meg azt, hogy ide született. Szemben egy angollal, egy franciával, egy kínaival, egy oroszral, akiknek van egy konkrét, világos múltjuk, világrendjük, az értékek többé-kevésbé állandóak. A szegény oroszok esetében persze számítsuk le a hetven évet, és akkor láthatjuk, azért van valamijük, amire támaszkodhatnak. Nálunk ez a támaszkodás nem volt olyan egyszerű sohasem. Ettől lett az egész olyan határeset. Szóval gyakran Münchhausen bárói teljesítményt kell végrehajtani, hogy ha süllyedek a lábba, akkor megpróbálom magam a saját hajamnál fogva kihúzni, mert nekem kell a szabályokat is megalkotni. Ami végeredményben persze nagyon jó. No de közben a világ kegyetlenül számonkér tőlem, és szembeállít önmagammal. Tehát innen a cím, hogy mi tényleg ebben a borderline-ban vagyunk. A regény alapfilozófiája viszont az, hogy a legsúlyosabb esetet is meg tudom fordítani, amikor az egész humorossá válik, pozitívumok jönnek ki belőle. Az is benne van ebben a határesetben, hogy sokszor halvány dunsztunk nincs, mi történik a világban, tehát kitaláljuk a saját verziókat, amit vállalunk. Ott van Imre bácsi, aki büszke világpolgár értékeire, de mellette ott van Feri bácsi, aki a magyar, a csak a miénk értékeket vállalja büszkén, és akkor ennek a kettőnek az összetűzése megint határeset. A szerencsétlen kisgyerek pedig kire nézzen föl: arra, aki azt mondja, hogy Ady Endre, Kossuth Lajos, Kölcsey, és sorolja a nagy magyar gondolkodókat, vagy azt mondja, hogy Homérosz és Arisztotelész és Seneca, és sorolja a világ nagy filozófusait és tudósait, művészeit. Tulajdonképpen mindkettőre büszke lehetek, mint emberre és európai polgárra, illetve magyarra, és mind a kettő érvényes példa. Ám nagyon sokszor úgy van szembeállítva, hogy az egyik üti

a másikat, és választanom kell. Ez a könyv a választás kényszeréről is szól. Én viszont nem óhajtok választani. Nem azért, mert kényelmes vagyok, hanem mert nem tudom a választ. Nem hiszem el, hogy egyértelműen tudok válaszolni a világ kihívásaira.

– *A Vasárnapban, amely magazin jellegénél fogva viszonylag széles közönséghez eljut a szlovákiai magyarok körében, sorozatban megjelentek a regény részletei. Pontosabban igazából nem lehetett tudni, hogy ez regény lesz-e vagy anekdotafüzér, esetleg visszaemlékezés-sorozat, netán novellaciklus. Voltak-e olvasói reakciók menet közben?*

– Említettem az ipolysági fogadóirodát. Aztán voltak a csallóköziek⁴, akik ismernek, és azok próbálták rekonstruálni az életemet, és ők is tippelgettek, ki kicsoda, anélkül, hogy ismernének bárkit az én egykori életemből. És volt, aki nagyon pontosan ráérezett, mert azt mondta, hogy most már nem csodálkozom, doktor úr! Mondtam, ne is csodálkozzon, mert maguk azt soha nem fogják megtapasztalni, amit mi otthon megtapasztaltunk. Hát nézd, ebből a könyvből is kitűnik, hogy én mélységesen csodálom ezt a várost. Mert nemcsak nekem, hanem ennek a társaságnak megvolt a magunk Olümposza: a Börzsöny. Zeusz is ott volt valahol fönt, és hát nyilván ez a központja a világnak, amit nagyon sokan nem tudatosítanak. Olyan nyelvhasználati apróságok is bizonyítják ezt, hogy Magyarországon általában mindenki *felmegy* Pestre, leszámítva az ipolyságiakat, akik *lemennek* Pestre. Mármint az Olümposzról. Egykor nekünk irtózatos magabiztosságot adott ez az Olümposz-tudat. A szereplők többsége nem esik hasra a világ előtt, könnyedén veszi a labdát, és akár vissza is dobja, legyen az filozófia, legyen az építészet, legyen az a legbonyolultabb történelmi eseménysor. Mindannyian tudják ugyanis, hogy itt a helyük. Ezeknek a figuráknak nincs kisebbségi érzésük, hogy nem mernek megszólalni, mert görcs van a gyomrukban. Ezekben tényleg benne van mindaz, amit adott ez a város. Ez egyfajta üzenet, illetve egyfajta hódolat annak a közösségnek, amely itt élt.

– *Én a dokumentum és fikció arányait, a finom egybecsúszásokat tartottam rendkívül érdekesnek. Sok a dokumentumként is felfogható dolog. Kifejezetten élvezetesek az olyan részek, mint pl. amikor Imre bácsi találkozik Hitlerrel. Lehet, hogy nem találkoztak, de találkozhattak volna. Ugyanilyen Géza bácsi esete Kurt Vonneguttal. Ott is van egy beszélgetés a fogolytáborban, ami lehet, hogy nem hangzott el, de miért ne hangozhatott volna. Hogy működött ez nálad: a fantáziát tartottad-e fontosabbnak, érdekesebbnek, vagy a dokumentálást?*

– Mind a két szándék benne volt. Nagyon hálás vagyok a szerkesztőnek, Csanda Gábornak, aki felhívta a figyelmem, hogy van néhány hely, ahol nagyon komolyan bele kell lépni, mert kifejezetten elrontanám, ha a dokumentáló szándék válna erősebbé. Arról van szó, hogy ez a regény ebben a kisvárosban játszódik, de párhuzamosan játszódik az egész huszadik századi világban vagy Európában. Nyilvánvaló, hogy van egy része ennek a történelemsornak, ami saját élmény, és a saját élménynek a továbbélése egy regényben, más részét meg tanultam, olvastam, hallottam. Pontosán 132 könyvet olvastam azzal a szándékkal, hogy adatokat gyűjtsék ehhez a könyvhöz. Persze előfordul, hogy két-három könyvből lett egy fél mondat, egy-egy odavetett megjegyzés, de ezekre a részekre nagyon büszke vagyok.

– *Miért választottad a gyermeki nézőpontot?*

– Döbbenetes, hogy egy gyerek értékrendje mennyivel tisztább, validabb, fényesebb, biztosabb a felnőttekénél. És amikor ezt a kettőt ütköztetik, akkor az ember először elmosolyintja magát, nem baj, majd felnősz, akkor megérted, fiacskám, de ha végiggondolom, akkor jobb lenne, ha nem nőnék föl, és nem érteném meg, mert amit meg fogok érteni, az már hazugság lesz. Ezt a módot nem én találtam ki, a *Bádogdob*

című könyvtől kezdve a gyereket gyakran alkalmazzák arra, hogy a világot szembeítsék önmagával. Ez nagyon hálás dolog tehát, de nincs benne semmi úttörő.

– *A regény világképét két nagyon erős mítosz határozza meg. Az egyik mítosz a város történetével kapcsolódik össze a titokzatos vitézek révén, akik föld alatti alagutakban laknak, és S betűt viselnek a mellvértjükön vagy a köpönyegükön. Mint valami misztikus alakok vagy látomások, időnként előbukkannak a föld alól, általában olyankor, amikor igazságtalanság történik a felszínen. Ez kitaláció, vagy a gyerekkorodban valóban volt egy ilyen legenda a sigillumos vitézekről?*

– Ez így nem volt legenda. Legenda arról volt, hogy a város alatt alagútrendszer húzódik egészen Drégely váráig, és aki valaha itt élt és mozgott, ezeket az alagutakat használta. Az alagutat bele akartam tenni mindenképpen, hiszen a mindennapjaink része volt. Az embernek egy védekező stratégiája egyébként, hogy mitikus, transzcendens elemeket visz az életébe. A hitünk voltaképpen erről szól. Amikor valamit nem tudunk megoldani, ha valami túlnő rajtunk, akkor Istenhez folyamodunk. Ha ez az Istenem, segíts! mélyről jön, az alagutas vitézek kiérzik, hogy segíteni kell. Kialakul így egy nagyon izgalmas lelki kapcsolat. Amikor a második világháborús harcmezőn kritikus helyzetbe kerül egy szereplő, egyszer csak megjelenik a vitéz, magához öleli, és elviszi őt, mert meg kell védenie. Mi annak idején kritikus helyzetben az alagútba menekültünk, és gyerekként pontosan tudtuk, miért kell ez nekünk: egyrészt olyan romantikus volt, másrészt az embernek egész életében megvan az elmenés, eltűnés titokzatossága iránti vágya. Az alagút tehát nekem az összetettsége, bonyolultsága miatt volt izgalmas, ezt csak én ismerem, ez nekem nyújt menedéket. Ha baj van, oda vissza lehet vonulni. Ráadásul ezek a vitézek örökéletűek, tehát évszázadokon át segítenek, ami nagyon szép mítosz. Megmondom őszintén, időnként megtorpant a regény, és akkor az volt, hogy vigyék tovább az alagutas vitézek. Tehát nekem a regényíráshoz is segítettek.

– *És hát ők a városhoz való hűség emblematikus figurái. Sokszor hangsúlyozott érték a regényben a valahová tartozás biztonsága, az itt élő emberekkel vállalt sorsközösség, szolidaritás. Vagyis összetartó erőt is jelentenek ezek a sigillumos vitézek. A pecsét tehát meghatároz és kötelez.*

– Ez a könyv arról szól, hogy van kohéziós erő, belső tartás, vagyis nem csupán a külső körülmények préselik egybe az embereket. Van egy városi értékrend, ami a huszadik századra is ráillik egyben, és tulajdonképpen Új-Zélandtól Dél-Amerikáig az egész világon érvényes, annak ellenére vagy éppen azért, mert határesetek voltunk. Kénytelenek voltunk kimunkálni olyan túlélési stratégiát, ami működik a maorik között is, az indiánok között is, az eszkimók között is...

– *A fasiszták között is...*

– Igen! A fasiszták között is. Nagyon érdekes felfedezés, tudod, és ez nem véletlenül került be. Kapcsolatban voltam egy Roger Fischer nevezetű úriemberrel, akit a konfliktuskezelés pápájának tartanak. Van egy nagyon híres munkája, a *Mondj igent vagy a sikeres tárgyalás alapjai*. Ez a Fischer a Harvardon tanított, és egyszer mesélte, hogy ha annak idején megkérték volna, hogy Hitlerrel beszéljen, ő valószínűleg elment volna tárgyalni Hitlerrel is, mert beszélni mindenkivel kell. Ha valaki okosan beszél, ügyesen forgatja a szavakat, akkor nagyon sok információt nyer az illetőtől. Sőt időt nyer azoknak, akiknek idő kell. Tehát szó esik arról is ebben a regényben, hogy hányszor volt az ember kezében az a lehetőség, hogy változtasson a

huszadik század menetén. És nem tette meg. Hiúságból, ostobaságból, félelemből, kishitűségből nem változtatott, pedig egyértelműen lehetett volna változtatni.

– *A másik mítosz a sport. Gyakran szóba kerülnek a test biológiai folyamatai, a fizikai fejlődés, a test fejlesztése. A sport egyfajta rátermettséget jelent, férfias teljesítmény-igényt is, amit saját magukkal szemben támasztottak ezek a fiatalok. Illetve voltak elvárások is a család vagy a közösség részéről: a rendszeres edzés, a versenyre készülés, a rekord, a győzelem. Egyéni sportágakat is lehet itt látni, tehát atlétikát, diszkoszvetést, súlyemelést, bokszt, és vannak csapatjátékok, elsősorban a foci. Ezek a sportrendezvények vagy események pedig rendre kihozták a nemzetiségi konfliktusokat. A sport szerepeltetése valójában egy regényfőgás volt, hogy rávigyen erre az útra, hogy erről beszélj?*

– Persze, de mindenekelőtt arról akartam emlékezni, hogy ennek a társaságnak volt egy görögös világképe, ami a test és a lélek harmóniáját jelentette. A másik szegmens: ezek az emberek végig azzal küzdenek, hogy kitörni, kitörni, valami eredményt felmutatni, bizonyítani. Nem véletlenek pl. az edzési naplók: itt mindenki dokumentál mindent. A harmadik dolog pedig tényleg az, amit mondasz, vagyis a nemzetiségi problémák, főleg ebben a határhelyzetben. Ha akarom, ha nem, kihozza.

– *Csak hogy ez itt nagyon speciális, mert pl. szó esik a szlovák edző helyzetéről magyar csapatban, vagy a szlovákiai magyar sportolót is magában foglaló csehszlovák csapatról Magyarországon – most akkor csehszlovák, vagy szlovák, vagy cseszkó, vagy magyar, vagy miféle keveredés, etnikai káosz ez?*

– Hát igen. Nem is akartam mást, mint ennek az abszurditását megmutatni. Vegyük a szlovák edző esetét: a többségében magyar játékosokból álló csapata szlovák városban játszik, erre jól fejbevágnak az esernyővel, meg lekurvamagyarozzák, miközben egy szót sem tud magyarul. Vagy amikor egy koncentrációs táborból épp hazavergődött szereplőnek kiveri a csendőr az aranyfogát, mert megszólal a Fő téren magyarul. Ez még a koncentrációs táborban sem történt meg vele. A csendőr meg azzal védekezik, hogy ő bizony nem antiszemita, hiszen a magyaroknak is kiveri a fogát. Ezek az abszurd dolgok tehát a sporton keresztül nagyon világosan előjönnek. A sportban nem döntetlenre játszunk. Hacsak nem bundáról van szó. A bundameccseket leszámítva a sport arról szól, hogy üssem ki a másikat, ha bokszoló vagyok, rúgjak gólt, ha focista vagyok. Ha ehhez hozzáteszem az etnikai paramétert, pl. 11 magyar gyerek játszik 11 szlovák gyerekkel, abban a pillanatban háborúvá fajul a dolog. Ez a könyv viszont azt is megmutatja a város egykori miliójéről, hogy a sport terén magyar-szlovák egyetértés volt. Volt atlétacsapat, volt focicsapat, ahol tényleg mindenféle nációba tartozó ember megfordult, és nemzetiségtől függetlenül közös célért küzdött.

– *Etnopszichológusi tapasztalataidból mennyit tudtál hasznosítani? Merthogy itt nemcsak a szlovák-magyar viszonyokról van szó, hanem különböző nációkról. Egyáltalán miért fontos neked, hogy ezeket a dolgokat megmutasd?*

– Egyrészt azért, mert az igazsághoz hozzátartozik, hogy itt különféle nációk élnek. Erről a várossal már született egy-két irodalmi alkotás, egyiket-másikat kemény kritika is érte amiatt, mert vagy így, vagy úgy mutatta be ezt a problémát. Az itt élő nációk bizonyos helyzeteket viszont feloldhatatlan konfliktusban élnek meg a mai napig. Mi a konfliktus oka? Ma már mindenki tudja, hogy a határokat változtatni nem lehet. Ha változtatásra kerülne sor, akkor Európában 134 helyen kellene ezt megtenni. Ha változtatni kezdenénk a szlovák-magyar határt, abban a pillanatban előjönne a magyar-román határ, a német-francia határ, a spanyol-francia határ...

Ezek a dolgok a sporton keresztül is bejönnek. Bizonyos dolgokat szükségszerűen máshogy látunk, és egész egyszerűen nincs lehetőség kibékülni olyan értelemben, hogy fogjunk kezét és öleljük meg egymást. Trianon kérdésében pl. egy szlovák és egy magyar nemigen fog egyetérteni, mert az egyiknek ez élete nagy győzelmét jelenti, hiszen megszületett Csehszlovákia, a másiknak viszont ez volt élete legnagyobb vesztesége, hiszen megszűnt Nagy-Magyarország. Mit lehet csinálni? Úgy tűnik, megoldás nincs. Egyetlen megoldás talán lehetne, amit szintén megpróbáltam felvetni. Lányom, Gabika Kanadában elvitt egy indián csoportba. Nagyon érdekes volt velük együtt dolgozni. Egyikük azt mondta nekem, hogy csak úgy lehet megérteni a másikat, ha belelépsz a mokaszinjába, és jársz benne egy kicsit. Én tényleg beleléptem a mokaszinjába, és jártam benne. Tehát nem véletlenül került bele a szlovák szereplő, hiszen a szlovákok itt vannak.

– *Nekem nagyon rokonszenves, hogy nem egy oldalról mutatod be ezeket a viszonyokat.*

– Nagyon félttem ettől. Nem akartam sablonos lenni, nem akartam a hivatalos szlovák álláspontot se beleírni. Szerettem volna megtudni, hogyan élték meg ők ezeket a dolgokat. Az ember rájön, hogy nem volt ez olyan borzasztóan egyszerű dolog, főleg ha a saját nagyapámról is kiderül, hogy a szlovák társaság egyik oszlopos tagja volt. Hunčík nagyapja '38-ban elment, aztán '46-ban visszajött, és akkor szembesülnie kellett a ténnyel, hogy a saját fia nem hajlandó szlováknak vallani magát. Szóval kíváncsi voltam, miket élhettek meg itt ezek az emberek az identitásuk megőrzése érdekében, milyen irtózatos fontos volt ezeknek azt mondani, hogy magyar vagyok, szlovák vagyok, katolikus vagyok, zsidó vagyok, miközben tisztában voltak azzal, hogy a kimondás akár az életük veszélyeztetésével is jár. Belemerés olyan helyzetekbe, amikor tudatosították a veszteségeket. Ez a mai világban már kicsit hihetetlennek tűnik.

– *Számomra a nemzetkarakterológiai eszmefuttatások is érdekesek ebben a regényben. Többször szó esik arról, hogyan látnak egyes nemzetek más nemzeteket. Nem csak a magyar–szlovák együttélés nehézségei tematizálódnak. A 2. világháború eseményei, a hadifogolytáborok, a különböző frontvonalak bemutatása ad apropót, lehetőséget arra, hogy pl. egy francia, aki soha nem találkozott még magyarral, elmondja, mit gondol a magyarokról. Vagy ugyanez a figura a bortermő vidékek határaival húzza meg Európa határait, barbároknak tartva a sörivő nemzeteket. Nagyon izgalmas dolog mindig a másik szemével is látni önmagunkat. Ez a narrátor-figurákkal is megtörténik, ők saját magukat kívülről is próbálják nézni, különösen az egyik. És nem szépeket állít magáról, hanem bevallja a negatív tulajdonságait is. Ha külső nézőpontból figyeljük önmagunkat, talán tudunk változtatni a magatartásunkon, a jellemünkön szerinted?*

– A minimum az, hogy próbáljunk meg egy kicsit eltávolodni önmagunktól. Ha megvan az a szándék, hogy önmagunkat egy kicsit felülről vizsgáljuk, megfelelő könnyedséggel és humorral nézzük, és a változtatásra való szándék is megvan, akkor igen. De ehhez először körül kell nézni. És tényleg arról van szó, hogy mi nagyon ritkán nézünk körül. Mondjuk a körülnézésünk maximum annyi, hogy ti, szlovákok, mi, magyarok. Ti zsidók, mi katolikusok. Beszélünk a magyar történelemről, mi vagyunk Európa legtöbbet szenvedett népe, folyton védjük Európát, kiállunk érte, cserébe pedig mindig kitolnak velünk. Nagyon érdekes volt ebben a kanadai tapasztalat. Ott év végén esszéket íratnak, nem vizsgáztatnak, és a diákjaim között a kanadaiak mellett mindig akadt egy-két lengyel, magyar, szlovák. A második-harmadik évben már az első tíz mondat után tudtam, milyen nemzetiségű írta, nem is

kellett megnéznem a diák nevét. A lengyel és a magyar esszében ugyanaz a szöveg ment, csak a lengyelek éppen az oroszoktól védték Európát, a magyarok meg a törököktől. A lengyelek a bolsevik meg az ortodox, a magyarok meg a muszlim hatástól féltették a hazát. A lengyelek a Visztula partján folyatták a vértüket, mi Nándorfehérvárnál. Nem véletlenül alkotunk magunkról idealisztikus képet: ezt meg lehet tenni akkor, ha nem nézünk körül. Mi volt a nemzetiségi elnyomásban mondjuk egy ír-angol konfliktus a miénkhez képest? Egy ír elsölgés mérközésen bemegy egy angol tank a pályára, és körbelő. 1922-t írunk. Ott így oldják meg az ír kisebbség kérdését. Vagy ott a baszk-katalán probléma, az okszitán probléma. A franciák azt mondják, náluk nincs nemzetiség. Ők csak a francia nemzetet ismerik el. Vagy a szerencsétlen ukránok, akiknek az oroszok tényleg a nyakukra ülnek. De az ukránok meg ráülnek a ruszinok nyakára, és azt mondják, hogy nincs ruszin nemzetiség. Mint egy matrjoska, így ülünk egymás nyakára, és így szenvedünk és versenyzünk egymással abban, hogy ki szenved többet, ki ártatlanabb, ki nyomott el több népet. Ez a hülye játék pedig néha nevetséges helyzeteket produkál. Szeretünk kategorizálni, azt is szeretjük, ha mi vagyunk mindig fönt, és mindig magunkhoz hasonlítjuk a világot, és ha valaki egy kicsit másképp fogja a kezében a villát, azt már nem tartjuk normálisnak.

– *Nem igazán tiszteljük a másságot.*

– Igen. Ezen a hozzáálláson szeretett volna ez a könyv túllépni némi humorral, mert ezek a dolgok sajnos az elmúlt száz évben tragédiákhoz vezettek.

– *Ebben a könyvben kiemelten fontos szerep jut a zsidóknak. Miért érdekel téged a zsidóság mint téma?*

– Én gyakran elgondolkodom azon, hogy élt velünk itt egy népcsoport, amely hozott egy nagyon fontos kulturális értéket, amely a világgal kommunikált, néha helyettünk is, amely hidat jelentett a világ felé, épp azért, mert másfajta etnikai értékei voltak: az etnikumot nem földhözköötten vette, hanem világpolgárként határozta meg magát. Az előbb említettem, hogy 132 könyvet elolvastam, de százával olvastam újságokat is. Helyi újságokat is. Gondold el, hogy valamikor 1938-ban az ipolysági újságban megjelent egy vezércikk, melyet az újság magyar szerkesztője egy szlovák kollégájának címzett: a cikk pedig arról szólt, hogy szedjék már le szegény magyarok nyakából a rohadt zsidókat a szlovák testvérek. No, most ha ezt olvasom itt, felfordul a gyomrom. Közben pedig tudjuk, hogy pl. az ipolysági gyökerekkel rendelkező Winter Lajos megalapítja a pöstyéni fürdőt. Vagy elég megnézni, hogy ebben a városban mit hoztak a kereskedelemben, a kultúrában, világlátásban tanárok, jogászok stb. Közben folyton győzködni kell a tudatlanokat, a gyanakvókat, az előítéleteket, hogy gyerekek, fogadjuk már el őket. Mert ők is emberek. Nem elég, hogy már meggyilkoltuk őket. A következő dolog pedig a másik cipőjében járás: az embernek alapkötelessége odalépni, ha nincs reprezentáns, és azt mondani, hogy segítek. Ez a zsinagóga⁵ is arról szól. Ennek itt egykor helye volt, és ha lenne itt egy erős zsidó közösség, akkor az ember azt mondaná, hogy csináljátok meg magatoknak. De mivel nincs, én azt gondolom, hogy ennyivel tartozunk az egykor itt élők emlékének.

– *Ami még érdekes volt számomra, az a Führernek és a Vózságnak, Hitlernek és Sztálinnak a személyiségrajza, amit megkomponálsz ebben a regényben. Megmozdult benned a pszichiáter, és hallatlanul izgalmas dolgok derülnek ki ezekről a vezetőkről.*

– Arra nagyon vigyáztam, hogy ebben a könyvben ne lépjenek az előtérbe a szakmai dolgok, az okoskodás, hogy én ehhez értek. Ez az egyetlen eset, amikor

megmozdult bennem valóban szakmai énem. Harminc-harmincöt éve foglalkoztat ennek a két embernek a személyisége, az a paradox jelenség, hogy két hatalmas, jóra való, tisztességes nép – az oroszot se becsüljük le, vegyük számba, mit hoztak irodalomban, művészetben, zenében – szóval jó lenne ezt a sztereotípiát is átértékelni, tehát két ilyen nép nyakába ül két ilyen fickó, és tökéletesen ki tudja forgatni mindenéből. Az ember óhatatlanul felteszi a kérdést, hogy valóban ilyenek vagyunk? Ennyire gyengék a gyökereink, hogy ki lehet lépdesni, ennyire meg lehet változtatni az alapértékeinket? Ennyire gumigerincűek vagyunk? Egyáltalán mi ez: gumigerinc vagy patológia? Istennek valami torzszülöttjei vagyunk? Ugyanaz a nép, amelyből Goethe, Bach, Beethoven, Rilke lép a világ elé, az milliókat küld a gázkamrába, a másik meg a gulágjaiban gyilkolja le a saját embereit. Ennek a pszichés rajzát megalkotni és megérteni – ez tényleg nagyon sokat foglalkoztatott. Persze a megoldás itt is nagyon nehéz volt, próbáltam elkerülni a szakmai rajzolást. Hála Istennek, segített egy Imre bácsi, aki intellektuálisan van olyan szinten, hogy felülemelkedett, és bonyolultabb lélektani elemzéseket is képes volt alkotni...

– *Még kettő dolgot mondanék a regénnyel kapcsolatban. Az egyik a nyelv működtetése. Ebben a világban volt egy családi nyelv, és volt a nyilvánosság nyelve. A családban teljesen másképp mutattak be dolgokat, mint az iskolában, a tankönyvekben, ill. a közélet vezető személyiségei másképp interpretáltak bizonyos dolgokat, mint a családtagok. Az egyik narrátor-figura ki is mondja, hogy rohadt nehéz a két nyelvet egyszerre használni. Továbbá az is nagyon fontos, hogy itt az idegen nyelvek is erősen jelen vannak, nemcsak az egymás mellett élő népek esetében, hanem Imre bácsi kapcsán fontos tanulság az idegen nyelvek bírása, hiszen csak kommunikációval lehet megoldani a konfliktusokat. Másrészt felhívnom még a figyelmet az irodalmi példákkal való kapcsolódásra is. Ebben a regényben nagyon erősen benne van a mikszáthi anekdotizáló hajlam. Kipillant a sorokból Márai Sándor is, szándék tekintetében párhuzam vonható a kassai polgári életet bemutató Egy polgár vallomásai és a te regényed között a vallomás és az emlékirat műfaj miatt. Emlegettük Hrabalt, aki egy közép-európai derűs mesélés képviselője volt, ez is előjön ebből a regényből. Aztán Thomas Mann, akivel Imre bácsi személyesen találkozik, és ami nyilvánvalóan fikció. Thomas Mann azért is érdekes, mert ő írt egy generációs vagy családregegyet, a Buddenbrook-házat, illetve egy esszéregényt a különféle ideológiák összecsapásáról, ez a Varázshegy, amiről szó is esik, és hát ott van a fasizálódó Németországnak a rajza a Mário és a varázslóban. De talán nem is ezek a műfaji áthallások az érdekesek, hanem érzékeltető itt is az irónia, ami a Thomas Mann-i világot működteti. Valamint ne feledkezzünk meg a groteszk, a fekete humor kapcsán Vonnegutról, aki szintén szerepel ebben a regényben. A felsoroltakból levonható tapasztalat: megírni a dolgokat pátosztalanul, ami ennek a regénynek egyik fontos erénye. Ha a pátosz elragad, akkor nyavalyogni kezdünk, és nem oldunk meg semmit.*

– Mikszáth, Thomas Mann, Vonnegut – hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem hatottak, mert hát hogyan játszottak volna szerepet az életemben. De érdekes dolog, ez se úgy működik, hogy Thomas Mannt kiválasztom, mert szeretem. Ezek a szereplők teljesen automatikusan jöttek. Vonnegutról pedig van egy nagyon szép történetem. Életemben egyszer át kellett esnem egy operáción, egyszerű kis műtétről, izomfelvarrásról volt szó. Engem azonban az altatás miatt elfogott egy erős szorongás. Amikor közölték velem, hogy operáció, kétségbeesésemben végrendelkezni kezdtem. Életem utolsó kérése pedig az volt, hogy szeretnék beszélni Vonneguttal. El tudod képzelni ezt a baromságot? Kurt Vonnegut a világ egyik legismertebb írója, én meg fekszem a dunaszerdahelyi kórházban. A Vonneguttól

való búcsú érdekében fölhívtam Soros Györgyöt, akit a 90-es évek óta ismerek, szerezzé meg nekem a Vonnegut számát. Negyedóra múlva már hívhattam a kórházi ágyról. Beleszól, hogy Hallo, Kurt is speaking, énnekem meg halvány dunsztom se volt, mit is akarok tőle. Hebegtem-habogtam, elmondtam, hogy megyek egy nagyon súlyos operációra, meg ilyesmi, ő közben: de hát mit akar?, és én mondtam, hogy semmi mást nem akarok tudni, csak azt, hogy emlékszik-e az apámra, aki ott volt Drezda bombázásánál. Erre Vonnegut: hát ott sokan voltak... Szóval hápogtam neki erről, és meghallgatott. A döbbenetes az volt, hogy másnap, mikor fölértem a narkózisból, csengett a telefon, a vonalban Kurt Vonnegut volt, és megkérdezte, hogy élek-e. Szóval ez volt az esetem Vonneguttal, aki a huszadik század egyik legmegrázóbb regényét, *Az ötös számú vágóhidat* írta Drezda bombázásáról. Apám többször mesélte, hogyan élte túl Drezda bombázását. Ebből jön a sztori a könyvemben. A huszadik században tényleg minden megtörténhet, itt nálunk ugyanaz, ami Amerikában, tehát mindenki ennek a határesetnek a résztvevője, kiszolgáltatottja. Egyszerűen én ezeket a történeteket gyerekkorom óta hordom magamban. Ezek a történetek pedig arról szólnak, hogy túl kellene élni. Ami persze bonyolult, nincs rá recept, jó lenne enni is, jó lenne nevetni is, milyen jó lenne olvasgatni, tanulni, szeretni, élvezni valamit azért az életből. És nem tudjuk ezt megcsinálni, mert a másik ugyanazt akarja, az érdekek ütik egymást, és ebből nagyon sok vér és nagyon sok tragédia származott. Az ember viszont megpróbálja keresni a megoldást, megpróbál minél többet rögzíteni abból, hogy ez hogyan csinálta, az hogyan csinálta, én hogyan csinálom, és nem tudom, ebből melyik a legalkalmasabb stratégia. Hrapka Tibor, a borító tervezője nagyon jól ráérezett a dizájnrá; megpróbáltunk rajzolni, festeni, írni, följegyezni, kockás füzetbe, bármibe...

– Végszóképpen annyit mondanék, hogy Péter már megajándékozott bennünket egy virtuális vizuális világgal itt a zsinagóga környékén, ami egyrészt az Ipolysági polgár szobrával a helyi hagyományokat, a zsinagóga épületében a folytonosan bővülő Saag Galériával a kicsit tágabb nemzeti-kulturális hagyományokat mutatja és őrzik meg, az Európa Udvarban pedig az európai kultúra legfontosabb, legalapvetőbb elemeit hozza össze. A regényben szintén jelen van a hármasegység: a várostörténet, a tágabb értelemben vett állam, amiben sok nemzetiség él, valamint Európa sőt a világ polgári értékeinek a hármásátján találkozhatunk önmagunkkal.

Jegyzetek

- ¹ A könyv a Kalligram Kiadónál jelent meg 2008 novemberében. Az ipolysági beszélgetésre 2008. december 2-án került sor. A *Határeset* 2009-ben megkapta a Szlovák Irodalmi Alap Madách-nívódíjat, valamint a Posonium Irodalmi és Művészeti Díj különdíját. Hunčík Péter novemberben veheti át a Bródy-díjat az Alexander Brody által 1994-ben létrehozott alapítvány jóvoltából. A díjat elsőkötetes prózaíró kapja előző évben megjelent munkájáért.
- ² Szlovákiában megjelenő hetilap, családi magazin.
- ³ Szigeti László a Kalligram Kiadó igazgatója, *Zsebcserek* címmel jelent meg Hraballal készült mélyinterjúja.
- ⁴ Hunčík Péter a Csallóköz központi városában, Dunaszerdahelyen él.
- ⁵ Hunčík Péter 2001-ben Sigillum oppidi Saag – Ipolyság Város Pecsétje néven alapítványt tett Ipolyság kulturális hagyományaink és értékeinek őrzésére. Az alapítvány felújította a Bartók téri status quo zsinagógát, mely Menora Saag Centrum Artis néven a mellette kialakított Európa Udvarral együtt kulturális rendezvényeknek ad otthont.